

Kánon katolické literatury v evropsko-českém srovnání (první polovina 20. století)

MARTIN C. PUTNA

Na začátku příspěvku o katolické literatuře je třeba připomenout, že na toto téma – zda „katolická literatura“ existuje, nebo nikoli – byly vedeny dlouhé diskuse a také že v evropském kontextu byly tyto diskuse v podstatě uzavřeny, a to s výsledkem shrnutelným zhruba takto: „Katolická literatura“ existuje a je to fenomén nikoli estetický, ale literárněhistorický, respektive literárněsociologický: vznikla v průběhu 19. století (v různých zemích v různém čase a podobě) v důsledku sekularizace jako literatura menšinového katolického milieu a je z principu literaturou „opoziční“ a polemickou. Ve Francii nebo v Čechách proti sekularizované většině společnosti, v Anglii nebo v Německu proti většině protestantské a ve druhém sledu i sekularizované. (Částečná bibliografie in Putna 1998: 725–727, dále Gabriel 1992, Ossinski 1993, Fraser 1994 aj.)

Ve většině evropských národních literatur pak obvykle během první poloviny 20. století dochází ke druhé fázi, tedy k popírání tohoto východiska. Vznikne a od Grahama Greena až po Ivana Slavíka se bude šířit sebedefiniční topos „Nejsem katolický spisovatel, nýbrž spisovatel, který je katolík“ (Greene 1970: 47). Současně však trvá existence vyhraněných katolických skupin, revuí a nakladatelství i jejich polemické naladění vůči většinové kultuře, jež se nevyklučuje s tím, že jednotliví autoři jsou v rámci národní literatury respektováni, ba mohou být součástí národního kánonu (Claudel, Mauriac, Greene). V Evropě teprve od šedesátých a sedmdesátých let dochází k postupnému rozpadání a přetváření těchto „bloků“ katolické literatury do jiných forem (srov. Kellogg 1970). Český literární vývoj je, jak ještě uvidíme, vzhledem k vnějším podmínkám odlišný.

V české literární historii a literární kritice toto vědomí evropských souvislostí dosud téměř chybí. O katolických spisovatelích se mluví vesměs jako o izolovaných postavách (srov. Rotrekl 1993, Med 1995), jež jsou na jedné straně, u některých katolických historiků a publicistů, předmětem adorace, nepřipouštějící kritiku a analýzu („velký Florian“, „velký Deml“, „velký Zahradníček“, „velký Čep“: srov. Mlejnek 1990 a 1991, Olič 1993), na straně druhé obcházení – protože jsou katolíci a protože literární vědci nekatolíci pocífuji často jakýsi ostych: To ať „dělají“ katolíci, tomu my nerozumíme, protože neumíme teologii! Výsledkem je, že katoličtí autoři zůstávají jakýmiś bludnými balvany, o nichž se dá jen tautologicky prohlásit, že „katolický spisovatel je spisovatel katolický“ – a přitom se slovo „katolický spisovatel“ vlastně z „etiketních“ důvodů vyslovit nesmí...

Přece však existují pokusy včlenit tyto autory a uskupení zpět do „normálních“ literárních dějin, to jest především do dějin literárních směrů 20. století. Jeden z nejvýznamnějších kroků na tomto poli učinil Jindřich Chalupecký svou expresionistickou interpretací Demla (Chalupecký 1992). Není jistě nutno s ním souhlasit ve všem všudy, měl by však být inspirací v tom smyslu, že spontánně podniká komparatistickou operaci, když svou rekonstruovanou expresionistickou generaci vztahuje k evropskému kontextu (zde konkrétně k německému expresionismu). A to je zapotřebí: co se běžně děje u české (levicové) avantgardy, mělo by se dít i u katolických autorů a uskupení. Mělo by se přejít od řeči (jakkoli sofistikovaně vyšperkované literárněvědnými termíny) o „velkém Demlovi“ či „velkém Zahradníčkovi“ k poměření této proklamované velikosti na evropské literatuře.

„Poměření“ přitom neznamená nutně „měření“ ve smyslu „zda se vyrovná, zda je dokonce lepší“, protože takové měření je vždycky sporné a subjektivní. Znamená ale zkoumání, jakým způsobem katolické literární osobnosti a literární a kulturní projevy v české literatuře odpovídají celoevropským tendencím v katolických milieuech, v čem se liší, co jim schází a co je případně navíc. Z toho pak teprve může vyplynout i hodnocení významu těch kterých autorů.

Jak tedy vypadá evropský kánon katolické literatury v době „zlatého věku“ katolické literatury české, to jest v první půli 20. století?

Primárně je třeba říci, že opravdu existuje, a to nejen jako mechanický součet národních kánonů, ale jako skutečná internacionála: přední autoři o sobě vědí, recenzují a překládají se vzájemně, katolické kulturní časopisy v různých zemích prezentují podobný okruh evropských autorů. Tato mezinárodní souvislost byla již v evropské literární vědě analyzována (srov. Fuss 1986), v české (kde by se nabízelo například srovnání českého *Akordu* a *Řádu* a německého *Hochlandu*) dosud nikoliv. Navíc existovaly i pokusy o onen součet národních kánonů, z nichž nejrepresentativnějším byl sborník *Katholische Leistung in der Weltliteratur der Gegenwart* (1934), do něhož vždy jeden literární kritik nebo publicista z každého národa přispěl souhrnným referátem o své národní literatuře; české písemnictví tehdy popsal Jan Strakoš v textu nazvaném symetricky s ostatními příspěvky ve sborníku *Das katholische Schrifttum der Tschechoslowaken*. Celkově ve sborníku převládá „kvantitativní“ přístup, odpovídající spíše „ghettové“ mentalitě 19. století („čím více katolických spisovatelů, tím lépe“), ale vědomí evropské sounáležitosti je v něm i tak, napříč jednotlivými příspěvky, patrné. Rovněž moderní světová literární věda bere v dílech Gene Kellogga, J. C. Whitehouse či Theodora P. Frasiera katolickou literaturu jako celoevropský fenomén, případně i s americkou větví (Kellogg 1970, Whitehouse 1990, Fraser 1994).

Co tedy konkrétně znamená pojem „kánon katolické literatury“? Tohoto pojmu lze užívat ve dvojím smyslu:

1. V užším smyslu jde o kánon několika (desítek) autorů, mezinárodní „tvrdé jádro“ katolické literatury. Nejužší kánon lze vymezit – nyní bez ohledu na styl a žánr – jmény: z francouzské literatury Paul Claudel, Francis Jammes, Jacques Maritain, spíše posmrtně Léon Bloy a Charles Péguy, z mladších Georges Bernanos, François Mauriac a Julien Green a z anglické literatury: Gilbert Keith Chesterton a Hilaire Belloc, později Ewelyn Waugh a Graham Greene. Z dalších literatur to jsou zpravidla jednotlivci,

často prezentovaní s akcentem „konvertitství“: z německé literatury Gertruda von le Fort, z italské Giovanni Papini, z norské Sigrid Undsetová, z dánské Johannes Jørgensen. Tento kánon nebyl nikdy nikým oficiálně stanoven, je však spontánně uznáván, jak dosvědčují překlady i kritická recepcce. Kolem tohoto pevného jádra gravituje množství dalších autorů, avšak součástí internacionálního kánonu se nestal nikdo například z literatury rakouské, slovinské, polské ani české, třebaže všude tam se katolická literatura píše a reflektuje. Evropský kánon je tedy výrazně frankocentrický, Anglie je jedinou významnější provincií a dál už je „periferie“. Pokud to nám jakožto Čechům a/nebo bohemistům přijde nespravedlivé, co by měli říkat například germanisté, když německá a rakouská literatura v součtu obsahuje množství prvořadých jmen katolicky orientovaných autorů (Werner Bergengruen, Reinhold Schneider, Hans Carossa, Richard Billinger, Friedrich Schreyvogel, Max Mell atd. atd.), ale do evropského kánonu nebyl kromě výše zmiňované Gertrudy von le Fort přijat nikdo.

2. V širším smyslu jde o kánon nikoli už osobností, ale literárních, kulturních a společenských fenoménů, které se víceméně opakují v národních literaturách a v nichž hraje katolicismus určitou, ne vždy stejnou roli.

2.1. Fenomén čisté poezie. Teorii „čisté poezie“ budují paralelně Paul Valéry, a to mimo náboženské souvislosti, a Henri Brémond, pro něhož je naopak jevem náboženským: V jádru poetického tvoření („poetický stav“) je analogie se zkušeností náboženskou, konkrétně mystickou (srov. Brémond 1926a a 1926b). Neboli, „čistá poezie“ – to jest taková, kterou autoři v souvislosti s touto teorií píší nebo kterou kritika jako takovou hodnotí – může a nemusí být vnějškově náboženská, ale katolická kritika ji chápe jako implicitně náboženskou. Nejčastěji je tato teorie (v souladu se zázemím Bremondovým) aplikována na poezii anglickou – Francis Thompson, Coventry Patmore, posmrtně vydaný viktoriánec Gerard Manley Hopkins, z jiných literatur na Reinera Maria Rilka, ale bylo by možné třeba uvažovat například i o poezii slovinské (bratři Vodnikové).

2.2. Fenomén regionalismu a ruralismu. Ten je co do „plochy pokrytí“ ještě daleko více celoevropský a relativně nejvíce polycentrický – jak ostatně vyplývá ze samého principu regionalismu. Vedle frankofonní literatury z Francie (Henri Pourrat) i ze Švýcar (Charles-Ferdinand Ramuz) se velmi silně uplatňuje například literatura vlámská, z níž by Felix Timmermans dokonce mohl být vzhledem ke své široké mezinárodní recepci částečně považován za součást „užšího“ kánonu, ale také norská (Knut Hamsun) či rakouská (Karl Heinrich Waggerl). Regionalismus a ruralismus, ač se definuje jako umění vzcházející z konkrétního místa, přitom působí jako „internacionála“ a jeho autoři si skýtají podle možností vzájemnou podporu (Mecklenburg 1986).

Náboženství je ovšem v regionalismu proměnnou. Může a nemusí být v textu tematizováno. Je příznakem, projevem regionálního/ruralistického vědomí, ne jeho podstatou. Je součástí „balíku“ regionálních/ruralistických hodnot, společně s vlastí, půdou, rodinou, národem, etikou. A navíc, může to být náboženství různé – existuje jak „katolický ruralismus“ (Timmermans), tak „pohanský ruralismus“ (Hamsun).

2.3. Fenomén autoritativních politických teorií a fašismu. Při analýze tohoto fenoménu je třeba zachovat klid a nelekat se slova „fašismus“. Jistě, dnes víme, že lidé, kteří se k němu přihlásili, se velmi mýlili – ale mýlili se stejně jako avantgardisté, propagující komunismus, jimž se tento omyl zpravidla nevycítá.

Co tedy vedlo tolik intelektuálů ve dvacátých a třicátých letech k autoritativním politickým teoriím? V principu šlo o kritiku demokratické politické praxe. Čteme-li dnes výroky tehdejších publicistů na adresu nechutnosti politických tahanic v parlamentu, na korupci atd., připadají nám někdy velmi současné. Rozdíl je jen v tom, že my už, poučení dějinami, víme, že dál „napravo“ to nejde. Tehdejší příznivci autoritativismu měli ideu vytvoření „čtvrtého bloku“: ani demokracie, ani socialismus a komunismus, ani nacismus, ale „čtvrtá síla“, konzervativní, autoritativní, tradicionalistická, někdy monarchistická a/nebo katolická. Pokud je užíváno slovo „fašismus“, pak vždy v důsledné opozici vůči pojmu „nacismus“.

V tomto duchu opět působila celá internacionála – a opět to byla internacionála frankocentrická, jejímž ohniskem byla Maurasova Action française a jejíž odnože vyrostly všude po Evropě, například ve Španělsku, Portugalsku, Belgii... (Bartyzel 2002). Je zaměřená nesmírně protiněmecky, přitom ale v katolických oblastech Německa a v Rakousku existují hnutí velmi podobná, v jejichž publicistice bývá klíčovým topos „Abendland“ ve smyslu „tradiční, křesťanský Západ“ (srov. Langner 1985, Baur – Gradwohl-Schlacher – Fuchs 1998). Reálné místo katolicismu v tomto typu myšlení však opět není centrální a určující, ale vedlejší: je příznakem tradice a může nebo nemusí být výslovně postulován.

2.4. Fenomén „katolického románu“. Bádání o něm začalo v padesátých letech, zejména v anglofonním prostoru, odtud časté užívání pojmu *catholic novel* i jako terminus technicus. Topiku *catholic novel* zřejmě poprvé shrnul Conor Cruise O'Brien (O'Brien 1952): radikální odmítnutí moderního světa, mnohonásobný stav exilu (exil z ráje dětské nevinnosti, exil z moderního materialistického „přirozeného lidství“, exil z osvícenského rozumu); anti-demokratismus, někdy přitažlivost fašismu, skoro vždy monarchismu, někdy antisemitismu; častý jansenisticky vyhocený dualismus tělo/duše, pročež klíčovým motivem bývá setkání muže se ženou, která je dvojznačná: Eva/Marie, svůdkyně/zachránkyně. David O'Connell (O'Connell 1990) přidal další rys *catholic novel*: Její autoři nikdy neakceptovali techniky roman nouveau, minuciózní popisy fyzických detailů, tento (O'Connellovým termínem) „intelektuální terorismus“. Místo toho se jakoby drží tradičního vyprávění – ale přitom to není nikdy „starý“ realismus, neboť běžný svět je ukazován ve svém druhém, duchovním rozměru. Veditelný svět není oddělen od duchovního, ale je jeho sakramentální manifestací. A to je nejpodstatnější v tomto žánru, člověk je tu bojištěm mezi absolutním dobrem a absolutním zlem, všechno jeho počínání má metafyzický rozměr. Proto *catholic novel* tak často a tak silně zobrazuje hřích a zlo v jeho děsivé síle. Pokud pak jde o její vývoj, dělí se na dvě fáze: v první převládá kritika světa z hlediska církve, v druhé nastupuje kritika dovnitř církve,

jež ovšem postupně – od šedesátých let, v souvislosti s nadějemi i deziluzemi po Druhém vatikánském koncilu – vede ke zpochybnění základních principů onoho původně jasného a jednoznačného světoobrazu, jaký církev předkládala. Toto rozkolísání je kupříkladu námětem „katolických románů“ i esejů Davida Lodge (Lodge 1964, 1980, 1986).

Dějiny katolického románu začínají u Barbey D'Aurevillyho a Léona Bloy a jeho klasiky jsou Bernanos, Mauriac, Green, Waugh a Greene. V oboru *catholic novel* se proto širší „kánon fenoménů“ téměř kryje s užším „kánonem osobností“, přičemž katolicismus je tu neodmyslitelný. Bez něho „katolický román“ vůbec nedává smysl. Teprve v tomto čtvrtém ze čtyř fenoménů lze tedy mluvit o katolicismu jako o konstantě.

Nyní se pokusme aplikovat tento dvojí kánon na českou literaturu.

ad 1. Česká literatura přejímá, počínaje svým mytizovaným zákonodárcem Josefem Florianem, evropský frankocentrický kánon. Výstižně to ukazují paměti nakladatele Ladislava Kuncíře (Kuncíř 1985). Kuncíř neví, *proč* je to tak, nereflektuje obsah a rozsah tohoto kánonu, protože „tak nějak“ ví, že v jeho okruhu je to samozřejmé. Někteří anglofonně orientovaní kritikové z katolického okruhu (Albert Vyskočil, Aloys Skoumal, Timotheus Vodička) v něm posilovali anglickou složku. Oproti tomu německá a rakouská katolická literatura se v podstatě nebere na vědomí, kterýžto stav se změní až za protektorátu, kdy se bude jevit jediným „povoleným“ útočištěm. Příznačně se však z autorů, jako jsou Karl Heinrich Waggerl, Richard Billinger či Johannes Kirschweg, mnoho překládá, ale v podstatě nic kriticky nerecipuje a v myslích katolických literátů zůstává ukotven původní kánon frankocentrický. Po vzoru tohoto evropského kánonu se vytváří vlastní, domácí „užší kánon“, obnášející v podstatě pět kanonizovaných jmen: Florian, Deml, Durych, Zahradníček, Čep. Reynek naopak zůstává kdesi „ve druhé řadě“, jeho kanonizace proběhne až dodatečně, od sedmdesátých let.

ad 2. Evropské fenomény v „širším kánonu“ mají svou českou recepci a přímou vazbu:

ad 2.1. O „čisté poezii“ se vedla teoretická diskuse mezi katolickými kritiky zejména v revui *Tvar* koncem dvacátých let, a třebaže nakonec vyzněla do ztracena a nadále se pěstění Brémondova konceptu věnovala jen „marginální“ revue *Poezie*, redigovaná Janem Strakošem, svůj zásadní vliv na chápání vztahu poezie a náboženství vykonala. Díky ní se mohl ve třicátých letech ujmout koncept „spirituální poezie“, v níž jsou vedle sebe kladeni a posuzováni jak básníci vyhraněně katoličtí (Zahradníček a další), tak básníci ke katolicismu se nehlásící, ale jejichž dílo je v katolických kruzích chápáno jako implicitně náboženské (Halas, Holan, Závada a další), a to už proto, že je básnický „čistý“, „opravdový“. Za všechny to vyjádřil Jan Zahradníček v titulní esejí svazku *Oslice Balaamova* (1940) – starozákonní motiv zvířete, které vidí lépe než jeho pán, neboť vidí duchovní skutečnost (v příběhu z knihy *Numeri* vidí anděla, Nu 22,23), Zahradníček vztahuje na básníka a jeho slovo. Básník se může mylit, může jít jako člověk jakoukoli chybnou cestou, ale jeho slovo, jeho „oslice“, míří vždy správným – to jest duchovním směrem: „Básníci bývají často proti své vůli nuceni říkat věci, které jsou pravým opakem jejich osobního přesvědčení, vyznavači materialistického světového názoru někdy až žasnou, k jakým vyznáním je přivedla jejich ošemetná slova“ (Zahradníček 1995: 18).

ad 2.2. V české literatuře dvacátých a třicátých letech existuje nejen spontánní regionalismus, ale i ruralismus, organizovaný Antonínem Matulou jako jakási „kulturní fronta“ agrární strany (Putna 2004). Ten naopak velmi pěstuje vědomí o svých evropských „spojencích“, do sborníku *Tváří k vesnici* (1936) si nechal napsat od zahraničních spřízněnců studie o „selském básnictví“ či „vesnickém románu“ v literatuře ruské, jihoslovanské, norské, německé a francouzské. A stejně jako v ruralismu evropském, i v českém je katolicismus proměnnou, nikoli konstantou: u Františka Křeliny nacházíme „katolickou“ variantu ruralismu, u Josefa Knapa spíše (ve stopách jeho severských vzorů) variantu „pohanskou“. Proto tolik zuří Jan Čep, je-li s ruralisty spojován: u něho, člena „tvrdého jádra“ a „užšího kánonu“ českého katolicismu, je vesnice proměnnou a katolicismus konstantou (Čep 1993: 173–176, 187–188)!

ad 2.3. Rovněž autoritativní myšlení, které někdy používá též slova „fašismus“, je u nás bohatě zastoupeno v Durychově *Akordu*, okruhu kolem *Řádu* a *Obnovy*. Nejvýrazněji pěstuje vědomí evropských souvislostí revue *Tak*, jejíž hlavní postavou je Rudolf I. Malý, hlásající vizi Čech coby „bašty románsko-katolického světa“, oné „čtvrté síly“, proti nacismu i komunismu. Katolíci by se rádi stali v rámci české pravice vůdčím živlem, ale skutečnost je opačná. Ocítají se v poloze pouhé součásti toho širokého proudu, společně s Národní obcí fašistickou, agrární stranou konce třicátých let, „nacionalistickou pravicí“ v literatuře (Dyk, Medek) nebo s předmnichovskou, tedy nacionalistickou a protiněmeckou Vlajkou (nikoli s Vlajkou protektorátní!).

ad 2.4. Teprve pokud jde o „katolický román“, nacházíme závažnou diferenci českého vývoje proti evropskému. České prostředí sice v recenzích vítá velké evropské „katolické romány“ (po válce se stihne ještě nadchnout Greenovou *Mocí a slávou*, 1940), ale samo si na ně netroufne. Český katolický román je vždy historický (Jaroslav Durych, Karel Schulz) nebo v něm jde primárně o venkovskou problematiku (František Křelina). Nikdy nejde do bezpříznakové, „profánní“ současnosti, aby v ní předvedl duchovní drama moderního člověka, který bojuje sám se sebou, se světem a s církví – která je rovněž sama, jakkoli je „věřena“, problematičtější. Avšak teprve takováto odvaha, vstup do tohoto dramatu, činí evropský „katolický román“ velkým, a to i pro jiné než katolické čtenářské kruhy.

Román, který by se tomuto modelu vnějškově podobal, tedy Durychova *Paní Anežka Berková* (1931) je debaklem, nechtěnou parodií na moderní „katolický román“ a Durych sám se od ní později distancoval (Putna 2003). Jan Čep by měl potenci stát se autorem „katolického románu“, srovnatelného s texty Bernanosovými či Greenovými. U něho jde o „to hlavní“, o existenciální drama člověka – ale vždy přitlumené, nikdy nerozvinuté do velké plochy a velkých vášní, do důsledné tragiky a absurdity. Příslověčnou se již dávno stala Čepova „sestra úzkost“. Ano, to je skutečná úzkost, mimo jiné úzkost právě z toho, co tento velký autor do těch próz nepouští.

Nicméně: *funkci* sporu o katolický román sehrál spor o Schulzův román *Kámen a bolest* v letech 1943–1944 a znovu v letech 1947–1948, kdy jej Vyšehrad vydal podruhé. Boje „moralistů“ (Silvestr Maria Braito, Timotheus Vodička) s obhájci svobody umělce (Bedřich Fučík, Aloys Skoumal) důkladně zdokumentoval Mojmír Trávníček (Trávníček 2002). Proč ta zuřivost nad románem z prostředí italské renesance? Schulzův text se stal víceméně záminkou k rozpoutání nového kola odedávného sporu „moralistů“ a „liberálů“, který je rovněž celoevropským fenoménem v rámci katolických milieů a který v českém kontextu proběhl předtím už několikrát, nejvýrazněji v devadesátých letech 19. století mezi *Vlastí a Novým životem*. Román o Michelangelovi byl „moralisty“ pochopen jako podobenství o současnosti, jako *současné* drama dobra a zla v člověku a zejména jako obraz hříšnosti církve, hříšnosti o to bolestnější, že ji nazírá a konstatuje katolický autor, respektive jeho věřící postavy. V Čechách tedy došlo k té „anomálii“, že historický román *Kámen a bolest* sehrál tutéž „třífíčí“ roli, jako ve Francii či v Anglii velké romány ze současnosti.

Pak už ale nastupuje rok 1948 s bolševickým pučem a přirozený vývoj katolického kulturního milieů se zastavuje. Zatímco v Evropě a Americe se, jak řečeno výše, církev i katolické komunity i katolická literatura vyvíjejí dále a skrze druhovatikánský obrat dospívají k postupnému rozplynutí původní pevné sebedefinice katolíka ve světě, v Čechách se vinou vnějších podmínek, vinou boje o holé přežití křesťanů a křesťanství, „zakonzerovala“ situace a mentalita z roku 1948.

Od roku 1989 se proto jakoby navazuje na rok 1948 a příznačně znovu začínají staré spory o to, zda existuje katolická literatura, co katolický umělec smí a co nesmí, znovu vystupují „moralisté“ a „liberálové“. Podnětem k tomu jsou zejména romány několika mladých autorů, které se – více či méně poučeny předchozím evropským vývojem – pokoušejí znovu o vylíčení onoho „velkého vnitřního dramatu“, o „vyrovnání s církví“. Ať je již jejich vnitřní literární hodnota jakákoli, sehrály roli katalyzátoru, posouvajícího debatu od nostalgických vzpomínek na „zlatý věk“ katolic-

ké literatury směrem k současnosti. Brzy však došlo, v poněkud zrychlené formě, k témuž, k čemu předtím pomaleji v Evropě: k rozplynutí oné „pevné pozice“ katolicismu a katolických literárních skupin (dnes, na začátku 21. století, už fakticky žádné neexistují, ačkoliv autoři, kteří se na počátku devadesátých let profilovali jako katoličtí, tak či onak dále působí v literatuře) – a tím i k pozvolnému zániku samotného žánru „katolického románu“ a obecně katolické literatury. Náboženství jakožto velké téma jistě v české literatuře, tak jako v literatuře světové, zůstane – ale jeho vyjádření už na sebe bude brát jiné formy.

Literatura

BARTYZEL, Jacek

2002 *„Umierać, ale powoli!“ O monarchistycznej i katolickiej kontrrewolucji w krajach romańskich 1815–2000* (Kraków: Arcana)

BAUR, Uwe – GRADWOHL-SCHLACHER, Karin – FUCHS, Sabine (edd.)

1998 *Macht Literatur Krieg. Österreichische Literatur im Nationalsozialismus* (Wien–Köln–Weimar: Böhlau)

BRÉMOND, Henri

1926a *La poésie pure* (Paris: Grasset) [česky *Čistá poezie*, Praha: Orbis, 1935]

1926b *Prière et poésie* (Paris: Grasset)

ČEP, Jan

1993 Krmení venkova; Ruralism, in J. Č. *Rozptýlené paprsky*, edd. B. Fučík, M. Trávníček (Praha: Vyšehrad – Knižní klub), s. 173–176 a 187–188

FRASER, Theodore P.

1994 *The Modern Catholic Novel in Europe* (New York: Twayne Publishers)

FUSS, Albert

1986 Der Renouveau catholique und seine Rezeption in Deutschland, in *Religiös-kulturelle Bewegungen im deutschen Katholizismus seit 1800*, ed. A. Rauscher (Paderborn–München–Wien–Zürich: Schöningh), s. 137–168

GABRIEL, Karl

1992 *Christentum zwischen Tradition und Postmoderne* (Freiburg–Basel–Wien: Herder)

- GREENE, Graham
1970 *Paradox křesťanství* (Praha: Vyšehrad)
- CHALUPECKÝ, Jindřich
1992 *Expresionisté. Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*, edd. Z. Trochová, J. Med, J. Šulc (Praha: Torst)
- KELLOGG, Gene
1970 *The Vital Tradition. The Catholic Novel in a Period of Convergence* (Chicago: Loyola University Press)
- KUNCÍŘ, Ladislav
1985 *Život pro knihu* (Purley: Rozmluvy)
- LANGNER, Albrecht (ed.)
1985 *Katholizismus, nationaler Gedanke und Europa seit 1800* (Paderborn–München: Schöningh)
- LODGE, David
1965 *The British Museum Is Falling Down* (London: MacGibbon & Kee)
[česky *Den zkázy v Britském muzeu*, Praha: Ivo Železný, 1995]
1980 *How Far Can You Go?* (London: Secker & Warburg)
[česky *Kam až se může?*, Plzeň: Mustang, 1998]
1986 *The Catholic Church and Cultural Life*, in *Write On. Occasional Essays 1965–1985* (London: Secker & Warburg), s. 32–37
- MECKLENBURG, Norbert
1986 *Erzählte Provinz. Regionalismus und Moderne im Roman* (Königstein/Taunus: Athenäum)
- MED, Jaroslav
1995 *Spisovatelé ve stínu* (Praha: Zvon)
- MLEJNEK, Josef
1990/1991 *Křesťanská univerzita Josefa Floriana, Střední Evropa*, sv. 17, s. 154–169; sv. 18, s. 104–124
- O'BRIEN, Conor Cruise (podepsáno O'DONNELL, Donet)
1952 *Maria Cross: Imaginative Patterns in a Group of Modern Catholic Writers* (New York: Oxford University Press)
- O'CONNELL, David
1990 *Michel de Saint Pierre. A Catholic Novelist at the Crossroads* (Birmingham: Summa Publications)
- OLIČ, Jiří
1993 *Čtení o Jakubu Demlovi* (Olomouc: Votobia)
- OSINSKI, Jutta
1993 *Katholizismus und deutsche Literatur im 19. Jahrhundert* (Paderborn: Schöningh)

PUTNA, Martin C.
1998 *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918*
(Praha: Torst)
2003 *Jaroslav Durych* (Praha: Torst)
2004 Směřování českého ruralismu, in *Cesty. Pojem – metafora – žánr. Studie z komparatistiky 4*, ed. Z. Hrbata (Praha: Centrum komparatistiky FF UK), s. 127–136

ROTREKL, Zdeněk
1993 *Skrytá tvář české literatury* (Brno: Blok)

TRÁVNÍČEK, Mojmír
2002 Kámen a bolest v korespondenci Jana Zahradníčka a Jana Čepa, in M. T.: *Sdílet věčné*, ed. P. Hora (Olomouc: Periplum), s. 141–158

WHITEHOUSE, J. C.
1990 *Vertical Man. The Human Being in the Catholic Novels of Graham Greene, Sigrid Undset, and Georges Bernanos* (New York: Garland Publishers)

ZAHRADNÍČEK, Jan
1995 Oslice Baalamova, in J. Z.: *Dílo 3*, edd. M. Trávníček, R. Zejda (Praha: Český spisovatel), s. 7–29

Doc. Mgr. Martin C. Putna, Dr., Univerzita Karlova, Praha